

דיני הדלקת נרות יום טוב

בהדלקת נרות יום טוב ישנן כמה וכמה הלכות שאינן שגורות בפי כל, ובפרט שמצוות הדלקת הנר ביום טוב באה מזמן לזמן והיא מסורה לנשים, גם לרבות דינים נוספים שלא הובאו בדברי המשנה ברורה, וכן נידונים נוספים הנמצאים בדברי הפוסקים זעיר פה וזעיר שם, וראינו לנכון לקבץ את עיקרי הדברים למקום אחד^א.

מצות הדלקת נרות ביום טוב

א. כשם שציוו חכמים להדליק נרות בשבת כך ביום טוב תקנו חכמים להדליק נר של יום טוב^ב. ולענין ברכת שהחיינו בזמן הדלקת הנרות ראה להלן סעיף יא ואילך.

זמן הדלקת נרות יום טוב

ב. יש הנהגים להדליק את הנרות מבעוד יום כמו בערב שבת, ויש הנהגים להדליק את נרות יום טוב בלילה אחר החזרה מבית הכנסת, וכתבו האחרונים דהמנהג להדליק מבעוד יום עדיף^ג.

וביום טוב שחל במוצאי שבת אסור להדליק את הנרות עד אחר צאת השבת [וצריכה לומר "ברוך המבדיל בין קדש לקדש" קודם שתעשה בליל יום טוב מלאכה האסורה בשבת].

^א דברים אלו נתבררו ונכתבו עם מו"ר הגר"ש גלבר שליט"א.

^ב שו"ע סעיף ה'. מקור הדברים בירושלמי ברכות פרק הרואה ובירושלמי ביצה פרק המביא דמברכים על הדלקת נר ביום טוב, והובאו הדברים בהגמ"י פ"ה משבת אות א' וז"ל וכן ביום טוב נהגו להדליק נר, וכן איתא בירושלמי וכו'.

ומסתמת הפוסקים נראה שתקנת הדלקת נר ביום טוב שווה לתקנת הדלקת נר בשבת, וכשם שהדלקת נרות שבת נתקנה משום כבוד ועונג, ומשום שלום בית שלא יכשל בעץ ואבן, כן גם ביום טוב. ולכן אם יש סיבה שמחמתה מעדיפים להדליק נרות יום טוב שלא במקום הסעודה [כגון הנהגים כהשו"ע שלא מברכים על תוספת אורה, או מטעם אחר] יכולים להדליק את הנרות בברכה במקום בו הם לנים. [אמנם יש לעיין באופן שהדליקו נרות במקום הסעודה אם חייבים להדליק נרות גם בשאר החדרים שמשתמשים בהם, או דכיון שביום טוב אפשר להעביר נר ממקום למקום אין חיוב להדליק שם נרות, כשם שאם מגיע לחדרים אלה אור החשמל מבחוץ או מהמסדרון ואין נתקלים שם בעץ ואבן, אין חיוב להדליק שם נרות אף בשבת].

ועיין בשו"ת רע"א סי' א' שדן לומר שאף שאשה מצווה בכבוד ובעונג שבת כמו האנשים, משום שנאמר זכור ושמור והוקשה זכירה לעשייה, מ"מ אינה מצווה בכבוד ובעונג יום טוב, שהן בגדר מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות מהן, ולא מצינו דרשה שתחייב אותן במצוות עשה דיום טוב, ולכן כתב שאין אשה חייבת באכילת פת בסעודת יום טוב, משום שחיוב אכילת פת ביום טוב הוא משום כבוד יום טוב, ולכן נקט שאם שכחה להזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון של סעודת יום טוב אינה חוזרת. והקשה הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל [מובא בספר זכרון שמואל סי' ל"ב], אמאי מברכות הנשים על הדלקת נרות ביום טוב, והרי אינן מחויבות לא בעונג ולא בכבוד יום טוב, ועיין מה שהארכנו בזה במק"א.

^ג מטא אפרים סי' תרכ"ה ס"ג, וכ"כ בשו"ת פרי יצחק ח"א סי' ו' דראוי להדליק מבעוד יום שבזה ניכר שמדליק את הנרות לכבוד היום ואין זו כהדלקה הנעשית בכל לילה משום החשיכה. [ובהקדמת בנו של בעל הדרישה לטור יו"ד מובא שאמו טענה שיש להדליק נרות יו"ט מבעו"י, כשם שעושים בכל ערב שבת כדי שיהיה הכל מוכן בבואו מבית הכנסת, ועוד משום דהוי מלאכה שאפשר לעשותה מבעו"י, ולדעת הרמ"א סי' תצ"ה אין לעשות מלאכה כזו ביו"ט, ובספר חוט שני הלכות יו"ט פ"א ס"א כתב די"ל דלא מיקרי אפשר לעשותה מבעו"י משום הפסד השמן. אמנם המדליקים נרות בגודל מסויים כגון נרות הדולקים מספר שעות קבוע, ואין להם הנאה מזה שהנרות דולקים לאורך זמן אחר גמר הסעודה, שייכא הסברא הנ"ל של אשת הדרישה]. ועוד יש להוסיף שיש להדליק את הנרות מבעוד יום משום מצות כבוד יום טוב, וכמ"ש הגר"א סי' תקכ"ט ס"א דכבוד הוא מערב שבת. ובזמננו שאור החשמל דולק יש עדיפות להדליק את הנרות מבעוד יום ביחד עם אור החשמל וכמו שהורו כן גדולי ההוראה זצ"ל והארכנו בזה במק"א, ועוד דכיון שאפשר להדליק את הנרות מבעוד יום עדיף לעשות זאת לחוש שמא הדלקת הנר בליל יום טוב כשאור החשמל דולק הוא כנר של בטלה.

^ד משנ"ב סי' רצ"ט ס"ק ל"ו.

הברכה על הדלקת נרות יום טוב - קודם ההדלקה או אחריה

ג. אף שלענין הדלקת נר שבת כתב הרמ"א שנהגו הנשים לברך אחר ההדלקה, והטעם משום שבזמן הברכה מקבלות עליהן את השבת ושוב אסורות להדליק^ה, מכל מקום לענין יום טוב שמותר להעביר אש מנר דולק אין טעם זה קיים, שהרי יכולה להדליק את הנר [או הגפרור] שבאמצעותו היא מדליקה את הנרות, קודם שהיא מברכת, ואחר כך תברך על ההדלקה ותדליק את הנרות מהנר או הגפרור שבידה.

ולענין מעשה נחלקו האחרונים, יש שכתבו שגם בזה על הנשים לברך לאחר ההדלקה שלא לחלק בין שבת ליום טוב, ויש שכתבו שעליהן לברך לפני ההדלקה ככל המצות שמברכים עליהן עובר לעשייתן, וכן נוטה דעת המשנה ברורה^י.

ויש להזהיר את הנשים המדליקות את הנרות מערב יום טוב ומברכות לפני ההדלקה:

א. שידליקו את הגפרור המשמש להן להדלקה לפני הברכה, שהרי מיד לאחר הברכה כבר קיבלו עליהן את קדושת יום טוב ואסורות להוליד אש חדשה ואינן מותרות אלא להעביר אש מאש קיימת.

ב. אם כבה הגפרור תוך כדי הדלקת הנרות, לא תדליק מחדש גפרור נוסף, אלא תעביר אש לגפרור הנוסף מאש קיימת. ונראה שיכולה להעביר את האש לגפרור הנוסף גם מהנרות שהודלקו לכבוד יום טוב^י.

ג. עוד יש להזהירן שאחר גמר ההדלקה לא יכבו את הגפרור אלא יניחו אותו באופן שיכבה מעצמו, משום שכבר קיבלה עליה את קדושת יום טוב בשעת הברכה^י.

ד. אם מדליקה את אור החשמל יחד עם הדלקת הנרות, לא תוכל להדליק את אור החשמל לאחר הברכה כיון שכבר קיבלה עליה קדושת יום טוב בברכה ואסור להדליק את אור החשמל ביום טוב, אלא תדליק תחילה את אור החשמל ואחר כך את הגפרור המשמש להדלקת הנרות, ותברך ותדליק את נרות היום טוב, וראה הערה^י.

ד. יום טוב שחל בשבת מברכות אחר ההדלקה^י.

^ה כמבואר בס' רס"ג ס"ה.

^י עיין בהקדמות בנו של בעל הדרישה לטור יורה דעה שכתב בשם אמו שביום טוב יש לברך לפני ההדלקה, משום שאף שהאשה המדלקת מקבלת על עצמה את קדושת יום טוב בזמן הברכה, מ"מ רשאית להדליק את הנרות מנר או מגפרור שהדליקה לפני שבירכה. והמג"א ס' רס"ג ס"ק י"ב נחלק על זה וכתב שלא פלוג רבנן וגם ביו"ט הנהיגו לברך אחר ההדלקה, והביא המשנ"ב ס"ק כ"ז שהרבה אחרונים נקטו דלא כהמג"א.

והנה מדברי בנו של בעל הדרישה בהקדמה הנ"ל מבואר דפשיטא ליה שגם ביום טוב מקבלת האשה על עצמה את קדושת היום בברכה, אלא שאף שהיא מברכת קודם ההדלקה ומקבלת עליה את קדושת יום טוב מ"מ יכולה להדליק את הנרות מהנר הדולק שבידה. ועיין בה"ל ס' תקכ"ז ס"א ד"ה ספק, שנסתפק בדיון זה דאפשר שביום טוב שלא כל הנשים מדליקות מבעוד יום אפשר שלא נהגו לקבל קדושת יום טוב באופן זה. ואמנם יש להוסיף דכיון שנהגו נשים רבות לברך ברכת שהחיינו בזמן הדלקת הנרות, יש בזה קבלת יום טוב וכמ"ש בספר פרי יצחק ח"ב ס"ט ובכף החיים ס' תקי"ד ס"ק קי"ב, דלא שייך לברך שהחיינו אלא אם כן מקבלת עליה את קדושת יום טוב בשעה זו.

^י עיין בדברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [שהובאו בספר שש"כ פמ"ד הערה ל"ה] ובדברי הגר"נ קרליץ זצ"ל [חוט שני דיני יו"ט פ"א אות א'] שאפשר להדליק מנרות יום טוב גם אש לבישול, וכתב שם הגרש"ז א זצ"ל שזה אף ע"י גפרור שהודלק מנרות יום טוב.

^י ומטעם זה אין להן להדליק את הנרות על ידי מצית גז [שרביט הדלקה] משום שבסיום ההדלקה הן מכבות את האש על ידי הסרת האצבע מהמצית, שהוא מעשה גמור של כיבוי האש, וכמבואר בספר נתיבות שלום על ענייני מלאכת מחשבת ס' נ"א ס"ק ט'-י' בשם הרמ"ה סנהדרין דף ע"ז ע"ב ובשם הר"ן שבת דף ג' ע"ב וכפי שהביא בשו"ת אבני נזר אה"ע ס' קפ"ט [עיי"ש מש"כ לדון בדברי ספר תבואות שור ס' ג' סק"ב הסובר שפעולה הנעשית ע"י הרפיית היד אינה נחשבת מעשה ידיה].

^י ונראה דיש לדון שאם המציאות היא שהאשה עלולה מאוד לטעות ולעשות אחר הברכה מלאכות האסורות ביום טוב, כגון אם כבה הגפרור שעמו היא מדליקה ועלולה טעות ולהדליק גפרור נוסף, או שעלולה לכבות את הגפרור שעמו הדליקה כהרגלה בכל שבת, עדיף שתנהג כמו בכל שבת ותברך לאחר גמר ההדלקה.

^י הטעם משום שבשבת אין היתר להעביר אש ולכן אם תברך לפני ההדלקה תאסר להדליק כמו בכל שבת.

מניין הנרות בהדלקת יום טוב

ה. בענין הדלקת נרות ביום טוב ישנם מנהגים חלוקים, יש הנוהגים להדליק כמנין הנרות שמדליקים בכל שבת, ויש הנוהגים להדליק רק שני נרות.¹

שכחה לברך על הדלקת נרות יום טוב

ו. אשה שהדליקה נרות ביום טוב ושכחה לברך על ההדלקה, ראה הערה².

טענה בברכת הדלקת נר של יום טוב

ז. טענה וברכה להדליק נר של שבת במקום להדליק נר של יום טוב, אם נזכרה תוך כדי דיבור תתקן ותאמר "של יום טוב", ואם נזכרה לאחר כדי דיבור יש לה לחזור ולברך.³

יום טוב שחל בשבת

ח. יום טוב שחל בשבת מברכים בו להדליק נר של שבת ושל יום טוב.⁴

טענה בברכת ההדלקה ביום טוב שחל בשבת

ט. אם חל יום טוב בשבת וטענה ולא הזכירה בברכה "של יום טוב" רק הזכירה בברכה "להדליק נר של שבת", אם נזכרה תוך כדי דיבור תוסיף מיד ותאמר "ושל יום טוב", וכן אם טענה והזכירה בברכה רק "נר של יום טוב" ולא הזכירה של שבת, ונזכרה תוך כדי דיבור תוסיף את התיבות "ושל שבת". ואם נזכרה לאחר כדי דיבור ראה הערה⁵.

¹ אף שכתבו הפוסקים שבשבת יש להדליק שני נרות כנגד זכור ושמור ואין טעם זה שייך ביום טוב, מ"מ כתב הפמ"ג סי' תקי"ד במ"ז ס"ק י"ב דראוי שלא לפחות ביום טוב משני נרות כנגד איש ואשה.

² עיין בדברי הבה"ל בסי' רס"ג ס"ה ד"ה כשידליק שכתב שאשה ששכחה לברך על הדלקת נר שבת יכולה לברך על הנרות כל זמן שלא נכנסה השבת, אך לא אחרי כניסת השבת, דלא שייך לומר "וצונו להדליק" בזמן שההדלקה אסורה, ולכאורה לפי זה אשה ששכחה לברך על נרות יו"ט יכולה לברך על ההדלקה גם לאחר שנתקדש היום טוב, שהרי ביו"ט מותר להדליק נרות על ידי העברה מאש קיימת.

³ עיין שו"ע סי' תפ"ז ס"א ובמשנ"ב שם ס"ק ד' דאם טעה בתפילת יו"ט וחתם מקדש השבת חוזר לתחילת הברכה.
⁴ משנ"ב ס"ק כ"ד.

⁵ והנה בסתמא אשה זו זוכרת שנרות אלו הן נרות של שבת ושל יום טוב ואם כן כלולה בהדלקתה כוונה לשתי המצוות הן למצוות נר שבת הן למצוות נר יום טוב, אלא שטענה בנוסח הברכה והחסירה ברכה על הדלקת נר שבת [א"נ על הדלקת נר יו"ט], וא"כ היה מקום לדון ולומר דכיון שפסק הבה"ל בסי' רס"ג ס"ה ד"ה כשידליק דכל זמן שלא נכנסה שבת אפשר לברך גם על נר דלוק ועומד, תוכל לברך עתה ולתקן מה שהחסירה. ולהך צד שתחזור ותברך יש לעיין אם תזכיר בברכתה עתה גם את השבת וגם את יום טוב, או דכיון שכבר ברכה על מצוות הדלקת נר שבת [א"נ על מצוות נר של יו"ט] אינה צריכה לחזור ולהזכיר את מה שכבר ברכה עליו. ולכאורה יש לומר דכשהיא חוזרת ומברכת תזכיר גם של שבת, כשם שאם טעה בתפילת יו"ט שחל בשבת ולא הזכיר של שבת כלל [לא בתפילה ולא בחתימה] משמע בכה"ל סי' תפ"ז ס"א ד"ה מקדש שחוזר ומתפלל, ומסתימת הדברים נראה דחוזר ומתפלל תפילת יו"ט של שבת, ולא אמרינן שיתפלל תפילת שבת לחוד, אך נראה דיש לחלק דהתם נהי דיש ביום זה ב' סיבות לחיוב תפילה, מחמת השבת ומחמת היום טוב, ולכן כתבו בשו"ת אג"מ אור"ח ח"ד סי' ע' אות י"ד ובשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ס' אות כ"ה שבדיעבד אם התפלל רק תפילת שבת ולא הזכיר יום טוב ואח"כ התפלל תפילת יו"ט ולא הזכיר שבת, יצא ידי חובתו, ובאג"מ כתב את דבריו גם לענין המפטיר ביום טוב שחל בשבת, והזכיר בברכה רק שבת או רק יו"ט, דצריך לחזור ולברך, ובדיעבד אם כשחזר הזכיר רק מה שהחסיר יצא ידי חובתו [ובספר מאמר מרדכי סי' רס"ח ס"ק ט' כתב דאף בדיעבד לא יצא ידי חובתו אם לא הזכיר שבת ויום טוב בתפילה אחת משום שכן הוא מטבע הברכה, ובספר מחזיק ברכה שם ס"ק ט' כתב דאם התפלל רק תפילת יו"ט ולא הזכיר שבת כלל יצא ידי חובה בדיעבד אם שמוע מהש"ן ברכת מעין שבע, ומבואר דס"ל דאין מטבע הברכה מעכב], מ"מ לכתחילה כשחוזר ומתפלל צריך להזכיר את שניהם כמבואר שם בדבריהם, והטעם משום שמתבע התפילה המחוייב ביום זה הוא תפילת יום טוב עם הזכרת שבת, אבל לגבי הדלקת נרות אפשר דלא תיקנו חז"ל מטבע ברכה מיוחד להדלקת נרות ביום טוב שחל בשבת אלא שמצרפים את נוסח הברכה של נרות שבת עם נוסח הברכה של נרות יום טוב, וכיון שאשה זו כבר ברכה על מצוות נר שבת אפשר דדי בזה שתחזור ותברך עתה על מצוות נר יום טוב [כשם שאם אכל אדם מיני מזונות ופרי מז' מינים וטעה והזכיר בברכה מעין ג' רק על המחיה ולא על העין, דכשהוא חוזר הוא מברך רק על העין], אמנם אין זה מוכרח דאפשר שלגבי מצוות הדלקת הנרות אין אנו אומרים שיש ב' סיבות חלוקות לחיוב, נר שבת ונר יום טוב, אלא יום זה מחייב הדלקה משני טעמים, וא"כ אפשר שנוסח הברכה הוא מטבע אחד הכולל את השבת והיום טוב ואינו צירוף של שתי מצוות, ולהך צד יש לדון דאפשר שלא יצאה ידי חובת הברכה אם לא הזכירה את השבת ואת היו"ט, ואינו דומה למי שאכל מיני מזונות ופרי מז' מינים, דהתם הו"ב חייבים שונים שנצטרפו לברכה אחת, וצ"ע. [ויש שדנו לומר

בן חוץ לארץ המתארח אצל בן ארץ ישראל בשבת שחל בה יום טוב שני

י. יום טוב שחל בערב שבת ובן חוץ לארץ הנוהג יום טוב שני מתארח אצל בן ארץ ישראל, ולגבי השבת היא גם יום טוב שני [ואורח זה כשהוא מתארח בשאר שבתות אינו מדליק נרות בעצמו אלא יוצא ידי חובתו בהדלקת בעל הבית, או שהוא משתתף עמו בפרוטתה], אל יצא בשבת זו בהדלקתו של בעל הבית אלא ידליק האורח בן חוץ לארץ את הנרות בעצמו, ויברך להדליק נר של שבת ושל יום טוב, והטעם משום שבעל הבית מדליק את הנרות רק לשם מצות נר שבת ומברך על ההדלקה להדליק נר של שבת, ובן חוץ לארץ מצווה להדליק גם נר יום טוב ולברך להדליק נר של שבת ושל יום טוב, וראה הערה טו.

דאם חתמה בשל שבת לבד יצאה כזה גם ידי חובת הברכה על הדלקת נרות יום טוב משום דיום טוב איקרי שבת, עיין ביצה דף ב' ע"ב וברש"י ד"ה ואין, אמנם עיין מש"כ בסוף ההערה הסמוכה דלהלן דמוכח מהפוסקים דלא אמרינן בנידון כעין זה דיום טוב איקרי שבת].

ודעת הגר"נ קרליץ זצ"ל [מובאת בקונטרס ימי הפסח עמ' קי"ד] שאינה צריכה לחזור ולברך כלל, וטעמו דסובר דאין בהדלקת נרות אלו קיום של שתי מצוות חלוקות, מצות נר שבת ומצות נר יום טוב, אלא יש כאן רק מצוה אחת [להדליק נרות ביום זה] שיש לה שתי סיבות, וכיון שכבר ברכה על המצוה אינה צריכה לחזור ולברך, ואע"פ שבהלכות תפילה מצינו שאם יו"ט חל בשבת וחתם בשל יו"ט ולא הזכיר שבת כלל, צריך לחזור, התם שאני שיש חיוב להזכיר במטבע התפילה את קדושת היום, משא"כ כאן דסגי בזה שיש למצוה זו כבר ברכה [והנהגה הבה"ל הנ"ל בס' תפ"ז הביא את דברי הנשמת אדם שכתב דביום טוב שחל בשבת והזכיר בתוך הברכה יום טוב ושבת ובחתימה חתם רק באחד מהם, יצא ידי חובתו, ולמד כן מהירושלמי שלענין חתימת הברכה יצא י"ח כדיעבד גם אם הזכיר חלק מהחתימה שתיקנו חז"ל, והבה"ל הניח את דבריו בצ"ע למעשה, אמנם לענין הברכה על נרות שבת ויו"ט אין סברא זו מוכרחת, דאם נדמה זאת למי שאכל מיני מזונות ומיני פירות בודאי לא סגי בחלק מהחתימה], ויש לעיין בכל זה.

[ואם אשה זו לא זכרה כלל ששבת היום והתכוונה רק להדלקת נרות יום טוב [א"נ להיפך] יש לדון אם לא נתקיימה באופן זה כלל מצות נר שבת ולכן אף אם קיבלה עליה את היו"ט כשברכה שהחיינו, תעביר אש ממקום אחר או תצוה לבעלה או לאדם אחר שלא קיבל על עצמו את השבת והיו"ט להדליק נרות נוספים ולברך עליהם. או שמא י"ל דכיון שהביא במשנ"ב בס' ס"ק י' שתי דעות אם מצוות דרבנן צריכות כוונה, א"כ אפשר דכבר יצאה ידי חובת הדלקת נר שבת אף שלא כיוונה על מצוה זו, אמנם אין זה ברור כיון שהר"ן בראש השנה דף ז' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן כתב בשם הרא"ה דהא דאמרנו בגמ' שאת"ל מצוות אין צריכות כוונה יצא ידי חובה אף בלי כוונה וכגון התוקע לשיר, היינו דוקא כשזכר שיש מצוות תקיעת שופר היום ולא כששכח ממצוה זו, וה"נ י"ל דכיון שאשה זו לא זכרה כלל ששבת היום אינה יוצאת בזה ידי מצוות נר שבת כלל. ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' מ"ד וסי' מ"ה הן לומר דלא שייך בזה מצוות אינן צריכות כוונה, ע"פ מש"כ הר"ן במסכת ר"ה דאם כיון למצוה אחרת לא אמרינן בזה כלל דמצוות אינן צריכות כוונה, וה"נ כאן נתכוונה למצוות נר יום טוב ולא למצוות נר שבת, עיי"ש שהאריך בזה. ולענין מעשה נראה לכאורה דבאופן זה שלא זכרה האשה כלל ששבת היום, יש לדון שקיבלה עליה רק קדושת יום טוב ולא קדושת שבת, ועליה להדליק נרות נוספים [על ידי העברת אש מנר דולק] כל זמן שלא נכנסה השבת ולכיון בהם למצוות שבת ויו"ט ולא לברך עליהם, ואי נימא שאין קבלתה מתחלקת, וחלה עליה גם קדושת שבת תצווה לאחד מבני הבית, שלא קיבל עליה את קדושת היום, להדליק את הנרות הנוספים לשם מצוות שבת ויום טוב בלי ברכה. אמנם לפי דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל המובאת לעיל בהערה זו, נראה דאינה צריכה לחזור ולהדליק נרות כלל הואיל וכבר קיימה את המצוה להדליק נרות ביום זה וגם ברכה על המצוה].

¹⁰ דין זה של הדלקת בן חו"ל המחוייב עתה גם בהדלקת נרות יו"ט לא התפרש להדיא בדברי הפוסקים, ויש בזה שני נידונים: [א]. קיום המצוה - האם אמרינן דכיון שבן א"י מחוייב במצוות הדלקת הנר רק משום קדושת השבת, ואילו בן חו"ל מחוייב גם מצד קדושת יום טוב, אפשר שבן א"י נחשב כאינו מחוייב בדבר לגבי מצוות הדלקת הנר דיו"ט, ומאידך גיסא י"ל דאפשר שאין כאן שתי מצוות, הדלקת נר שבת והדלקת נר יום טוב, אלא מצוה אחת, להדליק נרות לכבוד היום, אלא שלבן א"י יש סיבה אחת להדלקה זו ולבן חו"ל יש שתי סיבות, וא"כ יכולים נרות אלו לשמש לבן חו"ל גם לצורך יו"ט. [ב]. נוסח הברכה - דבן א"י מברך להדליק נר של שבת ובן חו"ל צריך להזכיר בנוסח הברכה גם "להדליק נר של יום טוב".

והנה לגבי הנידון של עצם קיום המצוה, מצינו נידון כעין זה לענין הבדלה במוצאי שבת זו, אשר לבן חו"ל היא גם הבדלה של מוצאי יו"ט, אם בן חו"ל יוצא ידי חובתו בשמיעת הבדלה מבן א"י, שבן א"י מבדיל רק בין שבת לחול ואילו בן חו"ל צריך להבדיל גם בין יו"ט לחול [וכן יש לדון על קידושא רבה ביום השבת, אם בן א"י המברך על הכוס בפה"ג יכול להוציא את בן חו"ל ידי חובתו]. ומוסרים בשם החזון איש שנשאל שאלה זו לגבי הבדלה והשיב דמסתבר שאין בן א"י יכול להוציא בן חו"ל בהבדלה זו [כן השיב לשליח של הגר"מ סולובייצ'יק זצ"ל]. ומאידך גיסא עיין בספר יו"ט שני כהלכתו פרק ח' הערה מ"ו שהביא שהגר"י קניבסקי זצ"ל הורה שיכול בן חו"ל לצאת בהבדלה שמבדיל בן א"י, עוד הביא שכן הורה הגר"י ש' אלישיב זצ"ל, ועיין בספר חוט שני הלכות יו"ט פרק כ' עמ' קמ"ז מש"כ בזה, והוסיף בספר חוט שני הנ"ל שמסברא י"ל שיכול להוציא ידי חובתו. ובדעת הגר"ש ז' אויערבאך זצ"ל עיין בספר יו"ט שני כהלכתו הנ"ל שכתב בשמו שיכול להוציא ידי חובה, אמנם שוב חזר בו הגר"ש ז' זצ"ל וכתב [בתקונים ומילואים לספר שש"כ פרק נ"א הערה נ"ו] שבהתבוננו שוב בנידון זה הרי הוא מסופק בדבר.

שורש הנידון הוא כעין מה שכתבנו לענין הדלקת הנרות, האם מוטלות על בן חו"ל שתי מצוות של הבדלה המתקיימות על ידי נוסח אחד, או שמוטלת עליו רק מצוה אחת, לומר נוסח הבדלה בין יום זה לבין ימות החול, אלא שלבן א"י יש סיבה אחת להבדלה זו

ברכת שהחיינו בזמן הדלקת נרות יום טוב

יא. מעיקר הדין אין האשה צריכה לברך שהחיינו בזמן הדלקת הנרות, שהרי ברכת שהחיינו נאמרת בזמן הקידוש¹, אמנם כתבו האחרונים שבמקום שנהגו הנשים לברך שהחיינו בזמן ההדלקה אין למהות בידן², וכן המנהג הרווח שהנשים מברכות שהחיינו בזמן ההדלקה³.

יב. אמנם אם האשה עושה תנאי שאינה מקבלת עליה את קדושת יום טוב בזמן ההדלקה, אינה יכולה לברך שהחיינו.

יג. ומטעם זה איש המדליק נרות יום טוב אינו מברך שהחיינו שהרי מנהג האנשים שאינם מקבלים עליהם את קדושת היום בשעת ההדלקה.

ולבן חו"ל יש שתי סיבות. והנה מצינו בהגהת רע"א לשו"ע סי' רי"ט ס"ה שהביא בשם ספר אורים גדולים שהסתפק במי שמחוייב בברכת הגומל משום שעלה מן הים אם יכול להוציא בכרכה זו מי שנתרפא מחוליו [פירוש אף אם לא ענה אמן, עיי"ש בשו"ע ס"ה ברמ"א], ויש שרצו לדמות נידון זה של הבדלה לספקו של האורים גדולים, אמנם י"ל דהתם שאני דנהי דנוסח ברכת הגומל שווה מ"מ מתוך שענין הברכה הוא הודאה על הנס יש לדון טפי שסיבת ההודאה מונחת בעצם הברכה וכל אחד מודה על נס אחר והוי כאילו כל אחד מברך ברכה אחרת, משא"כ בהבדלה דכל ענין ההבדלה הוא לומר את סדר ההבדלות שאמרו חז"ל אפשר דאין נפק"מ אם הוא מחוייב בהבדלה זו משום שבת לחוד או משום שבת ויום טוב [עיי"ן בספר חוט שני שם שדימה זאת למי שאוכל תפוח עץ ומברך ברכת בורא פרי העץ ורוצה להוציא בכרכה אדם שאוכל תפוז], וזו דעת הסוברים שיכול בן א"י להוציא את בן חו"ל בהבדלה. והסוברים שאין בן א"י יכול להוציא את בן חו"ל בהבדלה זו, אפשר דס"ל שגם בהבדלה נהי דנוסח הברכה שווה, מ"מ ענין ההבדלה הוא להתייחס להבדלה בין השבת לחול ובין יום טוב לחול, והם שני עניינים שונים שתיקנו חכמים עליהם נוסח זהה של ברכה, ונמצא שמי שאומר ברכת הבדלה של מוצאי שבת מונחת בכרכה בין שבת לחול, ומי שאומר הבדלה במוצאי יו"ט מונחת בכרכה הבדלה בן יו"ט לחול, וא"כ יש מקום לדמותו לספקו של האורים גדולים בענין ברכת הגומל. וכעין ספק זה לענין הבדלה יש לדון גם לענין הדלקת הנרות, האם כיון שהמצוה היא להדליק נרות יכולה הדלקת בן א"י להוציא ידי חובה גם את בן חו"ל דסו"ס הודלקו הנרות לשם מצוה, אף דלבן א"י סיבת המצוה היא משום השבת ולבן חו"ל יש שתי סיבות לקיום המצוה, או דנימא דהמצוה היא להדליק נרות שבת לשם קדושת השבת וביום טוב לשם קדושת יו"ט, ואין הדלקת נרות שבת פוטרת את מצות הדלקת נרות יום טוב [ויש שדנו לחלק בין דיני הבדלה וקידוש לבין דין הדלקת אורח בן חו"ל, שבדיני הבדלה וקידוש יסוד הדין הוא שאדם מוציא את חברו ידי חובה, ובזה יש לדון טפי שאין בן א"י מוציא את בן חו"ל הואיל ולבן חו"ל יש חיוב נוסף, אבל במצות הדלקת הנרות הא דבעל הבית מוציא את האורח ידי חובה, הוא משום שי"ל שהאורח נטפל לבני הבית, ואפשר שיש לומר דבכה"ג די בזה שבעל הבית הוא בר חיובא בהדלקה זו כדי שהדלקתו תעלה לבן חו"ל].

אמנם כל הנ"ל הוא לענין עצם קיום המצוה, אם הדלקת בעל הבית פוטרת את האורח בן חו"ל, אבל לכתחילה בודאי צריך בן חו"ל להדליק את הנרות בעצמו [על סמך עירוב תבשילין] משום נוסח הברכה, שהוא מזכיר בכרכה גם שבת וגם יום טוב ואילו בעל הבית אינו מזכיר יום טוב בכרכה. וכן הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא בספר יו"ט שני כהלכתו הנ"ל בסעיף י"ז [ולענין דיעבד אם האורח ביקש מבעל הבית שיוציאו בהדלקת הנרות או שהשתתף עמו בפריטי, הובא בספר הנ"ל דלהך צד שהדלקת בעל הבית פוטרתו מהמצוה אמר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דבדיעבד יצא ידי חובתו גם בברכה, אף שבעל הבית לא הזכיר יו"ט, משום שגם יו"ט איקרי שבת, עיי"ש]. ועיי"ן לעיל סעיף ז דאשה שטעתה ביום טוב [שלא חל בשבת] וברכה להדליק נר של שבת, חוזרת ומברכת, ולא אמרין לגבי ציור זה דיום טוב מיקרי שבת].

¹ דמדינא דגמרא ברכת שהחיינו היא חלק מנוסח הקידוש, עיי"ן גמ' פסחים דף ק"ב ע"ב.

² משנ"ב ס"ק כ"ג בשם שו"ת יעב"ץ ח"א סי' ק"ז, עיי"ש שכתב הנח להן מנהגן שהוא ירושה להן מאבותיהן ועשו כן לפני גדולי עולם. ויש לעיין אם מברכת על הדלקת נרות יום טוב לפני ההדלקה [עיי"ן לעיל סעיף ג], נמצא שברכת שהחיינו מהווה הפסק בין הברכה על מצוות הדלקת הנרות לבין ההדלקה, ובשלמא בקידוש אין ברכת שהחיינו של המקדש מהווה הפסק משום שכך תיקנו חז"ל לברך שהחיינו בזמן הקידוש, אבל מנהג זה של הנשים שאין לו מקור בדברי חז"ל, צריך ביאור אמאי אין בו חשש הפסק, ואף שמצות הדלקת הנר היא מכלל מצוות היום, מ"מ לא מצינו שמסדרין ברכות אלא על הכוס ולא על מצות ההדלקה, וצ"ע. ואמנם בזמן שנהגו הנשים לברך על הדלקת נרות יום טוב אחרי ההדלקה, כמו בשבת, אין חשש זה קיים כלל.

³ כתב בספר ארחות רבינו ח"א דיני יום טוב אות ג', שבעל הקהלות יעקב זצ"ל היה מורה לנשים שבביתו לברך שהחיינו בזמן הדלקת הנרות.

⁴ שו"ת זכר שמחה סי' ל"ד, ספר כף החיים סי' תקי"ד ס"ק קי"ב. ועיי"ן בלוח לא"י להגרמי"ט מנהגי ליל ראש השנה שהביא בשם הגרש"ז זלזניק זצ"ל מקור לזה מהגמ' עירובין דף מ' ע"א דבאמירת זמן [פירוש ברכת שהחיינו] קיבלה ליזמא עילויה, וכן הוא במשנ"ב סי' תרי"ט ס"ק ד', ואם כן אם מתנה שלא לקבל עליה את קדושת יום טוב אין לה לברך שהחיינו.

יד. ולענין אשה שברכה שהחיינו בזמן הדלקת הנרות אם תענה אמן על ברכת שהחיינו בזמן הקידוש, ראה הערה^{כא}.

זמן ברכת שהחיינו באשה המקדשת על הכוס בעצמה

טו. לענין מנהג זה של הנשים לברך שהחיינו בזמן הדלקת הנרות, נראה דיש לנהוג כן רק באופן שאת הקידוש של ליל יום טוב היא שומעת מאדם אחר, אבל באופן שאת הקידוש של ליל יום טוב היא עושה בעצמה, עדיף שתברך ברכת שהחיינו בשעת הקידוש ולא בשעת הדלקת הנרות. ולכן אותן הנשים שמנהגן לומר בליל הסדר את הקידוש בעצמן ואינן יוצאות ידי חובתן מהמקדש^{כב} עדיף שיברכו שהחיינו בזמן הקידוש ולא בזמן הדלקת הנרות, וראה הערה^{כב}.

הדלקת נרות בליל יום טוב שני

טז. בליל יום טוב שני [בארץ ישראל הוא בליל שני של ראש השנה, ובחוץ לארץ הוא בכל יום טוב שני], ידליקו את הנרות לאחר צאת הכוכבים, ואף הנוהגים בכל ערב יום טוב להדליק את הנרות מבעוד יום, מכל מקום ביום טוב שני, כשאור החשמל דולק בבית, ואין תועלת בנרות אלא לצורך מצות הדלקת נרות של יום טוב שני, אסור להדליק את הנרות מבעוד יום, כיון שאסור לעשות מלאכות מיום טוב ראשון לצורך יום טוב שני. אמנם אם אור החשמל אינו דולק בבית מותר להדליק את הנרות בסמוך לחשיכה משום שיש בהם צורך גם ליום טוב ראשון שלא ישבו בחשיכה^{כד}.

^{כא} לענין אשה שברכה שהחיינו בזמן הדלקת הנרות נחלקו גדולי ההוראה אם בזמן הקידוש תענה אמן על ברכת שהחיינו של המקדש, או דהואיל וכבר ברכה שהחיינו בזמן הדלקת הנרות נמצא שעניית אמן על ברכה זו בזמן הקידוש נחשבת לגביה הפסק בין ברכת בפה"ג לשתית היין: [א]. בשו"ת הר צבי אור"ח סי' קנ"ד הביא דיש שעוררו שלא תענה אמן על ברכת שהחיינו והסכים להערה זו, וכן הוא בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ס"ט, וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שרצוי שלא תענה אמן [עיי' שבות יצחק ח"ד [פסח] עמ' פ"א]. ואמנם לענין עניית אמן בליל יו"ט ראשון של פסח ובליל יו"ט ראשון של חג הסוכות נקטו הגר"ש ואזנר זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל שיכולה לענות אמן, משום שברכת שהחיינו של הקידוש מתייחסת גם למצוות אכילת מצה ומצוות ד' כוסות וכן למצוות ישיבה בסוכה [והיינו כשהאשה יושבת בסוכה]. [ב]. ומאידך בשו"ת אג"מ אור"ח ח"ד סי' כ"א אות ט' וסי' ק"א אות א' נקט שעניית אמן אינה נחשבת הפסק משום שברכת שהחיינו היא חלק מנוסח הקידוש של המקדש [דאל"כ היה זה הפסק בין ברכת בפה"ג לשתית היין], וכיון שהאשה יוצאת ידי חובתה מהמקדש לכן יכולה לענות אמן על כל הברכות של הקידוש, וכן הורה הגר"ש אויערבאך זצ"ל [עיי' ספר הליכות שלמה סוכות פ"ט ס"ה] וכן כתב בספר חוט שני סוכה עמ' רפ"ד.

^{כב} עיי' שו"ת זכר שמחה סי' ל"ד שהזכיר שיש הנהגות כן, וכן הוזכר מנהג זה בספר הליכות שלמה פסח פ"ט סכ"ג.

^{כג} אשה העתידה לעשות את הקידוש בעצמה אין לה לברך ברכת שהחיינו שתי פעמים, בזמן ההדלקה ובזמן הקידוש, דאין מקום לברך ברכה זו ב' פעמים. ונראה דיש להעדיף שתאמר את ברכת שהחיינו בזמן הקידוש ולא בזמן הדלקת הנרות משום שברכת שהחיינו היא חלק מנוסח הקידוש כמבואר בגמ' פסחים דף ק"ב ע"ב, ולכן כשהיא עושה את הקידוש בעצמה עדיף שלא לשנות מוסח הקידוש הנ"ל המבואר בגמ' [משא"כ כאשר היא שומעת את קידוש מאדם אחר והוא אומר את הנוסח כמבואר בגמרא עם ברכת שהחיינו, בזה הניחו אותן על מנהגן שהיא יכולה לברך את ברכת שהחיינו בשעת הדלקת הנרות]. ונראה דאף בליל יו"ט ראשון של פסח שיש מקום לברכת שהחיינו בזמן הקידוש על מצוות מצה וד' כוסות, מ"מ אין לברך שתי פעמים שהחיינו, דאפשר שאם ברכה ברכת שהחיינו בזמן הדלקת הנרות חלה ברכתה גם על מצוות הלילה ולא רק על קדושת היום.

^{כד} כתב בנו של בעל הדרישה בהקדמתו לטור יור"ד שבליל יו"ט שני ידליקו את הנרות אחר צאת הכוכבים ולא מבעוד יום משום שאסור לעשות מלאכה מיו"ט ראשון ליו"ט שני, אמנם הא"ר אור"ח סי' תפ"ח ס"ק ז' כתב שמותר להדליק את הנרות גם מבעוד יום קרוב לחשיכה, ואין בזה איסור עשיית מלאכה מיו"ט ראשון ליו"ט שני משום שאור הנרות מאיר את הבית גם ביו"ט הראשון [והיינו בזמנם שלא דלק אור החשמל בבתיים, ונמצא שיש בזה צורך יו"ט ראשון], והביא דכ"כ גם השל"ה, דעדיף לעשות כן כדי שלא יהיו יושבי חושך בסוף יום טוב ראשון, והובאו הדברים במשנ"ב סי' תקי"ד ס"ק ל"ג [וגם באופן הנ"ל שמדליקות את הנרות בברכה ומוכח שזו הדלקה לצורך ליל יו"ט שני, מ"מ אין בזה איסור של מלאכת הדלקה מיו"ט לחול, כיון שהנר מועיל גם לצורך יו"ט הראשון וכנ"ל, ומטעם זה נראה שאין בזה איסור של הכנה מיו"ט לחול]. אמנם בזמננו שאור החשמל דולק אין בנרות צורך יו"ט ראשון ואסור להדליקם מבעוד יום [ומש"כ בספר מנחת שלמה ח"ב סי' נ"ה אות ז' דבמקום הצורך מותר להדליק את הנרות ביו"ט ראשון אף מבעוד יום משום שהנר יועיל לכשיחשיך, דחשיב קצת צורך היום שמהם יפסק אור החשמל, צ"ב]. ואם אין אור החשמל דולק בבית מותר להדליק מבעוד יום את הנרות ואף ראוי לעשות כן כדי שלא ישבו בחושך. [ופשוט שאם חל יום טוב ראשון בשבת אין להדליק את הנרות לליל יום טוב שני אלא לאחר צאת הכוכבים, שהרי אסור להדליק נרות בשבת].